

Rapport 2008:61

Arkeologisk förundersökning/antikvarisk kontroll

kv Norrtull 22-24

RAÄ 14
kv Norrtull 22- 24
Söderköpings stad och kommun
Östergötlands län

Christer Carlsson

kv Norrtull 22-24

Innehåll	
Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte och frågeställningar	5
Metod och dokumentation	6
Resultat och tolkning	6
Referenser	9
Tekniska uppgifter	10
Bilaga 1. Plan- och profilritning	11
Bilaga 2. Fyndlista	12

Ö S T E R G Ö T L A N D S   L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N   F Ö R   A R K E O L O G I

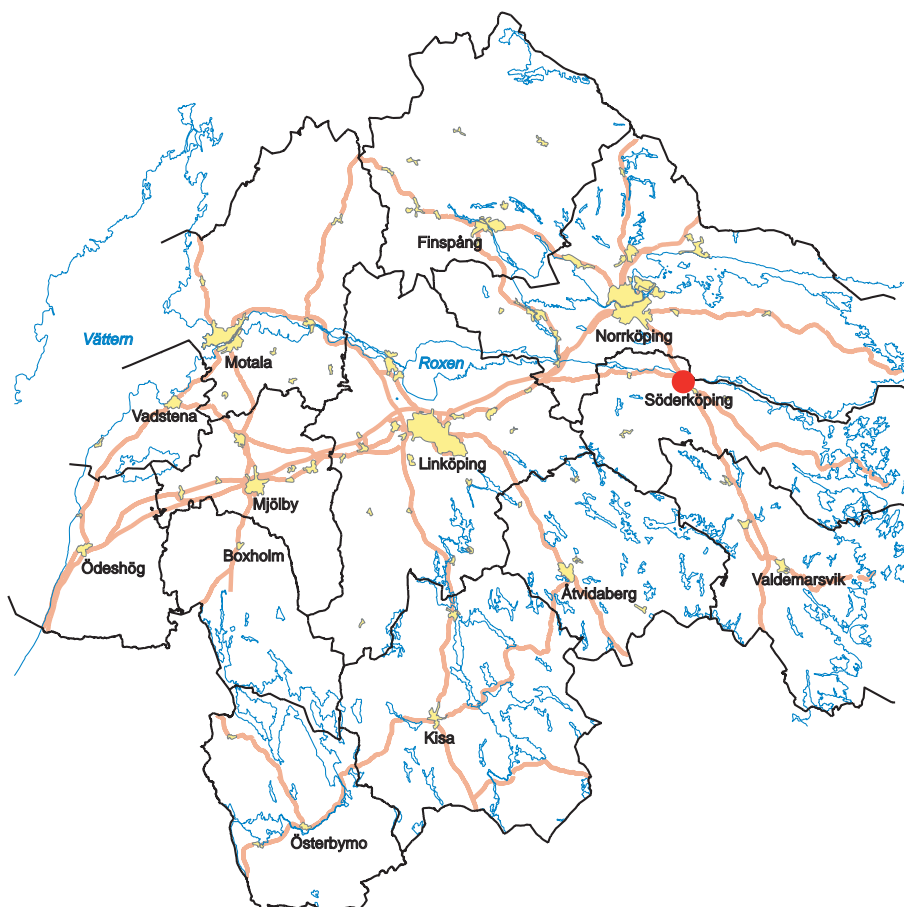
Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

Sammanfattning

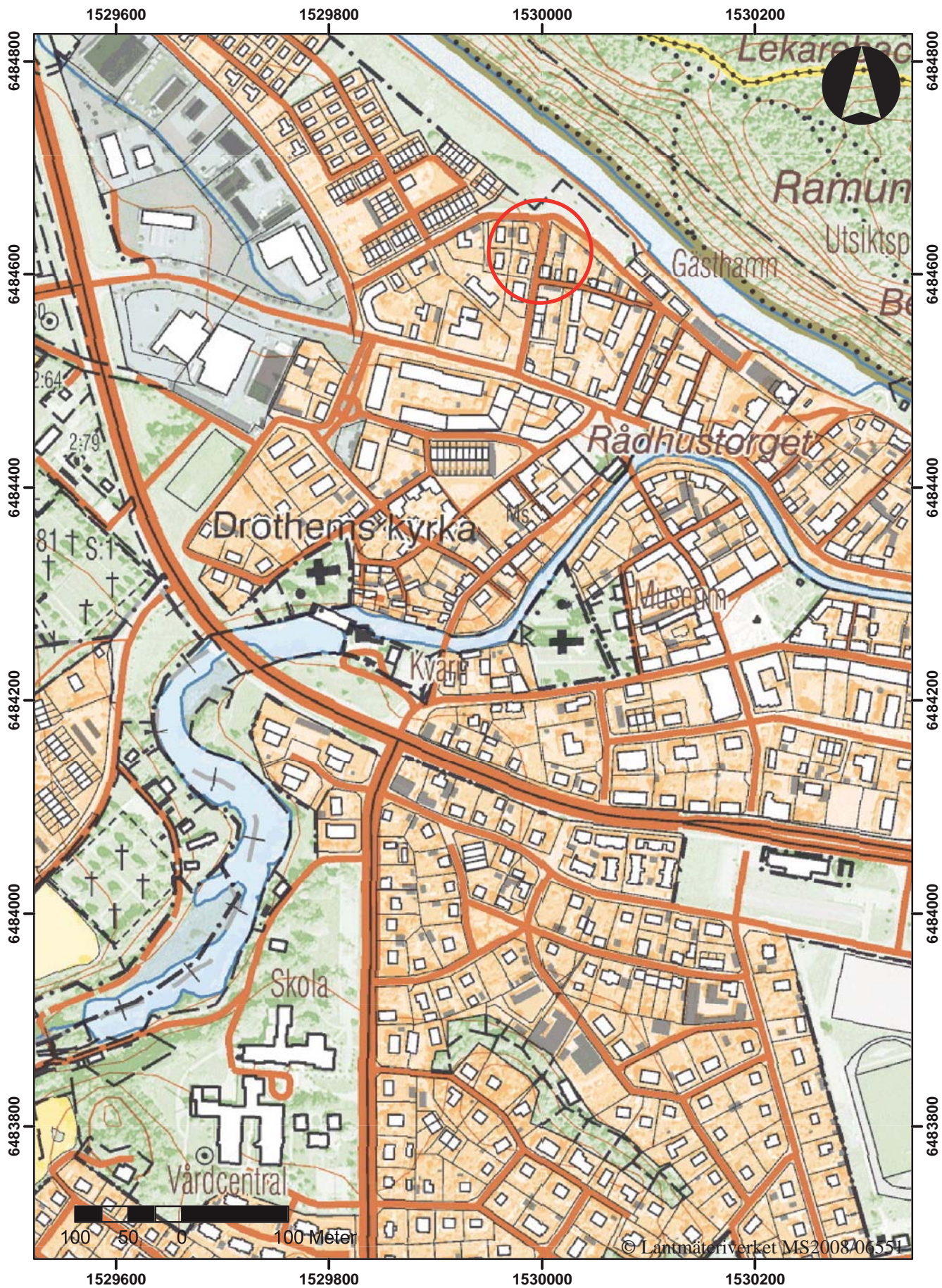
Östergötlands länsmuseum utförde under perioden 23- 24 april 2008 en arkeologisk förundersökning inom kv Norrtull 22-24 i Söderköping. Förundersökningen utfördes i samband med schaktningar för installation av fjärrvärme. Totalt grävdes två schakt med maskin vilka var ca 30 respektive 10 m långa. Båda schakten var 0,9 m breda och grävdes ned till ett djup av 0,6 m.

Vid förundersökningen påträffades under den påförda matjorden och sanden kulturlager från perioden ca 1600- 1900, men endast en anläggning i form av en syllstensrad. Syllstensraden hade sannolikt burit upp den västra väggen i ett hus från 1600-talet, vilket hade sin östvägg under nuvarande Breda gränd i öster. Ett mindre fyndmaterial tillvaratogs vid undersökningstillfället.

Christer Carlsson
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:5 000.

Inledning

Östergötlands länsmuseum har utfört en arkeologisk förundersökning i form av en antikvarisk kontroll i samband med schaktning för fjärrvärme i kv Norrtull 22-24 i Söderköping. Undersökningen utfördes mellan den 23- 24 april 2008.

Uppdragsgivare var E on Värme Sverige AB, vilka även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för förundersökningen samt rapportarbetet var Christer Carlsson.

Områdesbeskrivning

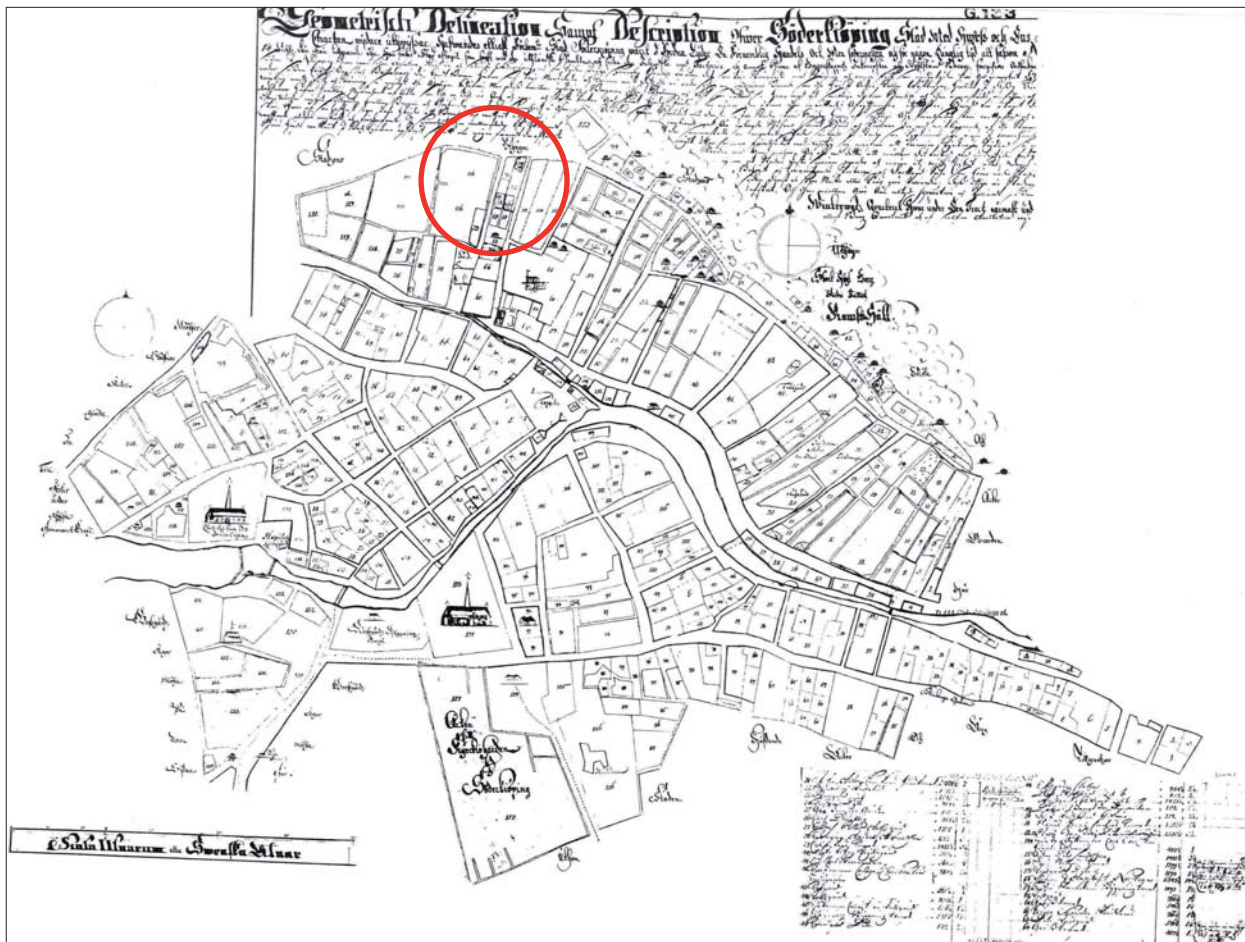
Söderköping är belagt i det skriftliga källmaterialet från mitten av 1200-talet. Redan under 1000- 1100-talen var dock bebyggelse etablerad på platsen. Söderköping växte fram där Storån och Lillån möts och från dessa vattendrag var det möjligt att nå Östersjön och Östergötlands inland (Broberg & Hasselmo 1978).

Det arkeologiska källmaterialet har påvisat att en tät och regelbunden stadsbebyggelse var under uppbyggnad från tidigt 1200-tal. Vid 1200-talets slut var de flesta av stadens medeltida institutioner fullt utvecklade. 1330 omnämns Helgeandshuset och under

loppet av 1400-talet anlades tre kapell i staden (Broberg & Hasselmo 1978).

Under den tidigaste fasen har troligen två kyrkor funnits, S:t Ilian och Drothems kyrka. Omkring år 1235 anlades ett franciskanerkloster i Söderköping. År 1253 nämns den tredje kyrkan; S:t Lars. Den nuvarande tegelkyrkan uppfördes i slutet av 1200-talet, troligen under 1290-talet, som stadsförsamlingens kyrka (Hasselmo & Tesch 1987).

Huvuddelen av det medeltida gatunätet sammanfaller till stor del med dagens. Dock har flera av gatorna under olika tidsperioder varit förskjutna i sidled (Broberg & Hasselmo 1978:52). Det aktuella undersökningsområdet ligger i den nordvästra delen av staden i det sk Bergskvarteret. I ett diplom från år 1458 omtalas Bergskvarteret som Köpmannafjärdingen, vilket antyder att denna stadsdel kan ha haft en merkantil inriktning (Ljung 1949:149). Breda gränd har ett medeltida ursprung medan Bergsvägen anlades i samband att Göta kanal grävdes. Här var under medeltid/historisk tid tomtmark. Området ligger i utkanten av den medeltida stadskärnan och byggnadslämningar och kulturlager från såväl medeltida som senare stadsbebyggelse förekommer därför inom området.

Figur 3. Stadskartan över Söderköping från år 1701 med undersökningsområdet markerat.

I samband med omläggning av VA-ledningar 1985 gjordes en arkeologisk undersökning i Breda gränd, mellan korsningarna Ågatan/Breda gränd och Breda gränd/Magasinsgatan. Kulturlagrens tjocklek varierade mellan 0,5- 1,5 meter. Tunnast var de mot Ågatan där de bestod av relativt torra lager. I den södra delen av sträckningen framkom husrester i form av syllstenar med överliggande syllstensstockar och brädgolv. Fynd av sädeskorn tyder på att byggnaderna har använts som magasin. I den norra delen av lednings-schaktet framkom rester efter kavelbroläggning. Eftersom kavelbron inte var synlig i hela schaktet förefaller det som Breda gränd under medeltiden haft en mer nordvästlig/sydöstlig sträckning jämfört med dagens (Hasselmo 1996:14).

En tomt på fastigheten Norrtull 8, strax väster om Breda gränd, har också varit föremål för en arkeologisk undersökning. Vid denna undersökning hittades en myntskatt om ca 5000 mynt i resterna efter ett nedbrunnet hus. Förutom mynten framkom en guld-ring med en infattad blå sten, flera hängen av silver, tunna glas, portnycklar, en spjutspets, stengods mm (Tesch 1978). Slutmyntet i skatten har daterats till 1380, vilket eventuellt kan kopplas till en skriftligt omtalad stadsbrand. Det arkeologiska materialet talar

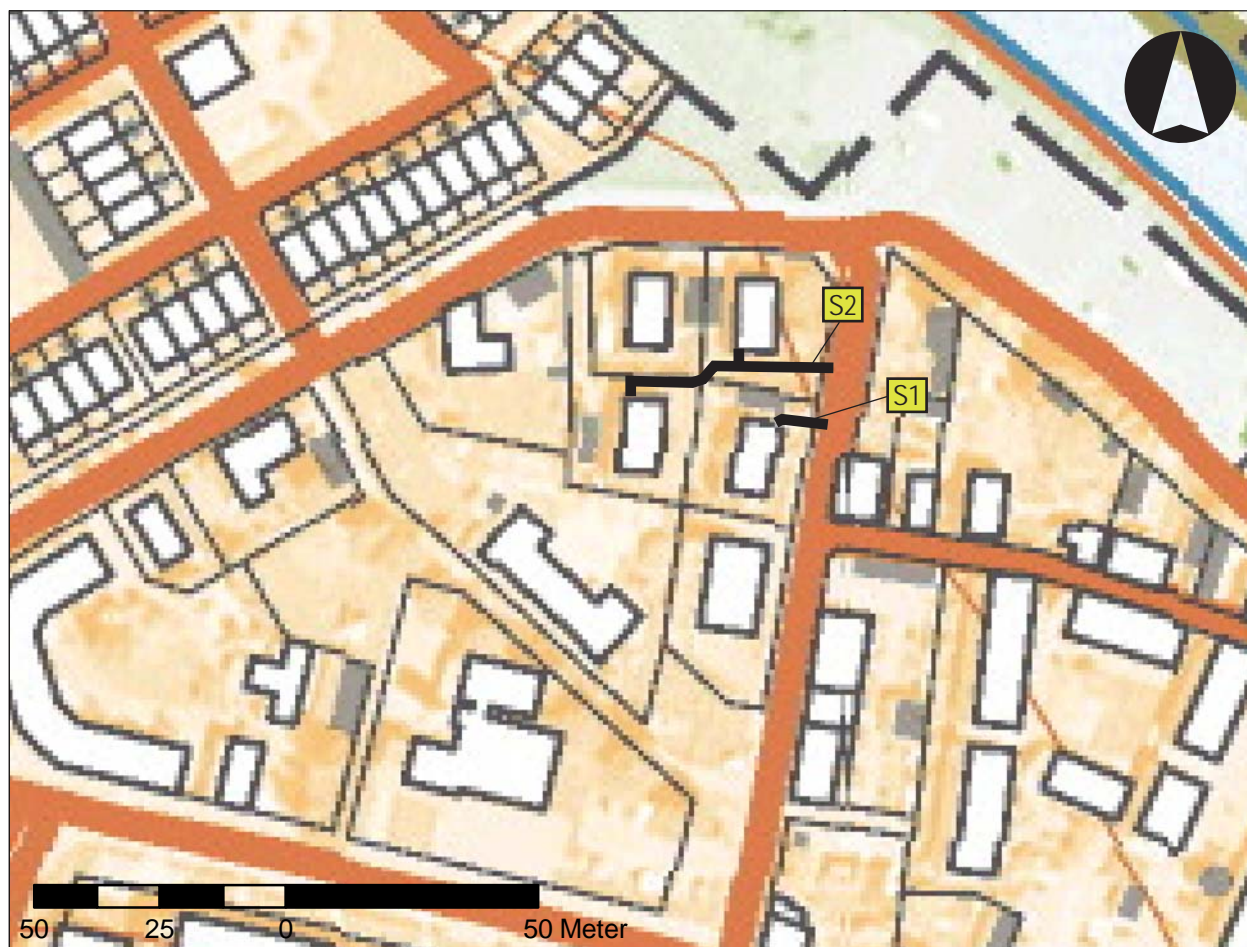
för att byggnaden tillhört en förmögen, högt uppsatt person. En viss kyrklig prägel på fynden kan tolkas som att byggnaden har tillhört en biskop (Hasselmo 1996:6).

Längs Breda gränd genomförde slutligen Östergötlands länsmuseum under hösten 2007 en arkeologisk förundersökning i samband med nedläggandet av den huvudledning för fjärrvärme som det nu skulle grävas anslutningar till. Vid denna undersökning påträffades ett 15-tal huslämningar från perioden ca 1250- 1950, men få av dessa låg längs den norra delen av Breda gränd som de i denna rapport aktuella schaktningsarbetena kom att beröra (Carlsson, i manus).

Syfte och frågeställningar

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var primärt att styra markingreppen så att fast fornlämning skadades så lite som möjligt av det planerade arbetsföretaget. Fast fornlämning som berördes av schaktningen kom att undersökas avseende karaktär och omfattning, samt daterades genom det påträffade fyndmaterialet.

Resultaten från förundersökningen kom att utgöra ett viktigt komplement till de undersökningsresultat

Figur 4. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med de båda schaktens sträckning i kv Norrtull.

Figur 5. Syllstensraden i schakt 2 från norr. Foto Christer Carlsson, ÖLM.

som tidigare har framkommit vid undersökningar i Breda gränd (Hasselmo 1996, Carlsson, i manus). Vid bearbetningen av undersökningsresultaten kom det därför att läggas särskild vikt vid kopplingar till resultaten från de tidigare undersökningarna.

Till förundersökningen kan dessutom följande frågeställningar knytas:

- Vilka medeltida verksamheter finns det spår efter?
- Finns både tomt- och gatumark representerade i schaktet?
- På vilket djup påträffas kulturlagren i schaktet?
- Går det att urskilja byggnaders funktion?

Metod och dokumentation

Den arkeologiska förundersökningen utfördes i samband med markarbetena. Påträffade fornlämningar undersöktes genom handgrävning och dokumenterades genom fotodokumentation, inmätning och handritning. Inga prover för några naturvetenskapliga analyser insamlades dock. De föremål som påträffades tillvaratogs och relaterades stratigrafiskt.

Samtliga av de föremål som omhändertogs förvaras i magasin på Östergötlands länsmuseum i avvaktan på fyndfördelning.

Resultat och tolkning

Vid undersökningen i kv Norrtull 22- 24 grävdes två schakt, vilka visade att den nuvarande tomtmarken i kvarteret innehåller ett ca 0,2 m tjockt påfört matjordslager. Under detta finns ett ca 0,1 m tjockt sandlager, vilket sannolikt har förts till kv Norrtull för att fungera som anläggningslager vid uppförandet av de villor från slutet av 1970-talet som idag ligger inom kvarteret. Kulturlagren uppträder därför först på ett djup av ca 0,3 m under den nuvarande marknivån.

Schakt 1 grävdes i den asfalterade garageuppfarten till fastigheten Breda gränd 5 och var ca 10 m långt. Schaktet grävdes i första hand genom asfalten och bärlaget av sand och innehöll därför inga lämningar av arkeologiskt intresse. På platsen kan dock förekomma bevarade kulturlager längre ned i marken.

Schakt 2 var beläget inne på tomtmarken till fastigheten Bergsvägen 14 och var ca 30 m långt. I schaktet påträffades omkring 1,5 m in på tomten en syllstensrad, vilken löpte i nord-sydlig riktning. Syllstenarna kan ha burit upp den västra ytterväggen i ett hus från 1600-talet. Den del av väggen som har utgjort dagmuren var ännu synlig i form av ett raseringslager innehållandes tegel och murbruk, vilket överlagrade syllstensraden.

Figur 6. Fragmentet av kvarnstenen då det upptäcktes i den norra schaktväggen i schakt 2. Foto Christer Carlsson, ÖLM.

Figur 7. Förhållandet mellan syllstensraden och kvarnstensfragmentet i schakt 2. Foto Christer Carlsson, ÖLM.

Det faktum att huset kan dateras till 1600-talet får stöd av de huslämningar som har påträffats på en liknande stratigrafisk nivå under Breda gränd, vilken löper direkt öster om kv Norrtull. Dessa huslämningar framkom hösten 2007 i samband med nedläggandet av den huvudledning för fjärrvärme som det nu grävdes anslutningar till inne i kv Norrtull. Den nyupptäckta huslämningen har en gång i tiden förmodligen fortsatt in under Breda gränd i öster, men dess östra del påträffades inte vid undersökningen hösten 2007. Detta kan tyda på att den östra delen av huset hade schaktats bort redan vid tidigare markingrepp inom området.

Huset har sannolikt brukats in på åtminstone 1800-talet. För detta talar det påträffade fyndmaterialet omkring syllstenarna, vilket bestod av bland annat yngre rödgods, rikt dekorerat pressglas samt porslin. Syllstensraden var uppbyggd i en slags skalmursteknik, där en rad med större stenar var omgiven av mindre stenar på vardera sidan.

Omkring 1,4 m väster om huslämningen påträffades också ett fragment av en kvarnsten, vilket stack ut ur den norra schaktväggen i schakt 2. Stenen påträffades alltså i ett lager som kan dateras till tiden ca 1600- 1800, men kan ha ett samband med de spår efter senmedeltida spannmålshantering som har

påträffats i närområdet. Vid undersökningen i Breda gränd under hösten 2007 påträffades exempelvis ett fragment av en handkvarn från tiden ca 1400- 1600 samt spannmålskorn, av vilka de senare har kunnat ¹⁴C-dateras till senmedeltiden. Det är alltså troligt att invånarna i denna del av Söderköping har förvarat och malt spannmål antingen för att bedriva handel eller för sitt eget husbehovs skull.

I schakt 2, omkring 15 m in i kvarteret, påträffades även en avfallsgrop med en fyllning av lera, stenar, porslin, keramik och fönsterglas. Det faktum att groppen innehöll fläckvis förekommande lera talar för att leran har återdeponerats på platsen tillsammans med stenarna och det blandade fyndmaterialet. Dels är djupet 0,5 m för grunt för den lera som normalt förekommer under kulturlagren i Söderköping, dels täckte keramiken och det övriga fyndmaterialet i groppen en tidsrymd av uppskattningsvis ca 500 år. Keramiken bestod exempelvis av såväl yngre rödgods som enstaka skärvor medeltida stengods.

De sista 10 m av schakt 2 grävdes inne på fastigheten Bergsvägen 10, men denna del innehöll endast matjord ned till botten av schaktet på ett djup av 0,6 m. Även här kan dock äldre kulturlager förekomma djupare ned i marken.

Figur 8. Kvarnstenen efter det att den blivit rengjord. Foto Johan Levin, ÖLM.

Referenser

- Broberg, B. & Hasselmo, M. 1978. *Söderköping*.
RAÄ & SHM. Rapport Medeltidsstaden 5.
Stockholm.
- Carlsson, C. Medeltida trähus med fjärrvärme. Rap-
port. I manus. Arkeologisk förundersökning.
Ågatan, Breda gränd, Bergsvägen och Kanalpar-
keringen. Söderköping. RAÄ 14. Östergötlands
län.
- Hasselmo, M. 1996. Arkeologisk undersökning.
Breda gränd och Magasinsgatan. Söderköping.
Östergötland. Riksantikvarieämbetet. Uppdrag-
sverksamheten. Linköping.
- Hasselmo, B. & Tesch, S. 1987. *Söderköping*. 7000
år på 20 år. Arkeologiska undersökningar i Mel-
lansverige. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Ljung, S. 1949. *Söderköpings historia*. Band I. Tiden
intill 1568. Utgiven av S:t Ragnhilds Gille i
Söderköping.
- Tesch, S. 1978. Arkeologisk undersökning.
Kv Norrtull 9. Uppdragsverksamheten. Riks-
antikvarieämbetet.

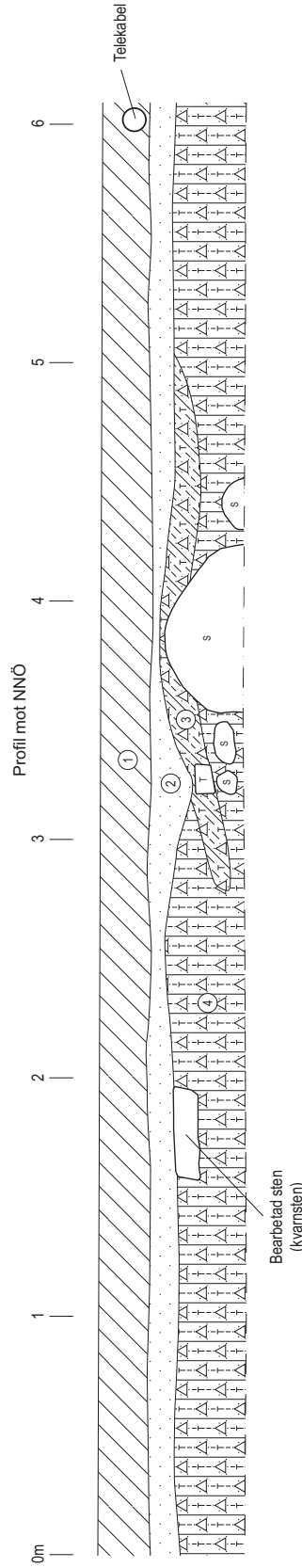
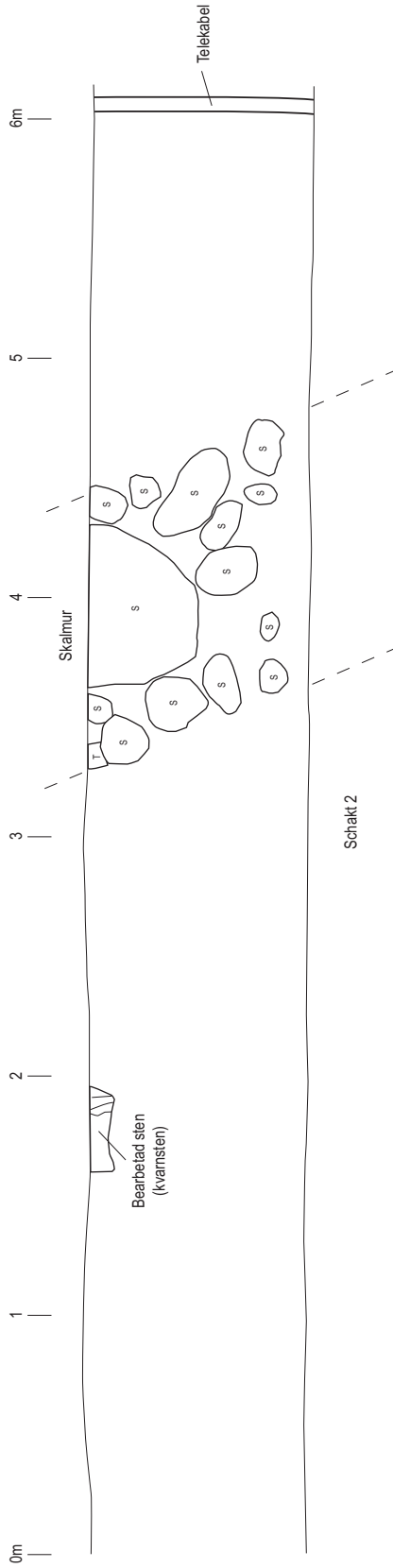

Tekniska uppgifter

Gata	Breda gränd- Bergsvägen
Fastigheter	Kv. Norrtull 22- 24
Socken	Söderköpings stad
Kommun	Söderköping
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnr	RAÄ 14
Ekonomiska kartans blad	086 66 (8G 6g Söderköping)
Koordinater	X 6484643 Y 1530001
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon W
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning/antikvarisk kontroll
Länsstyrelsens handläggare	Annika Toll
Länsstyrelsens dnr	431-2567-08
Länsmuseets dnr	173/08
Länsmuseets kontonummer	530783
Uppdragsgivare	Eon Värme Sverige AB
Kostnadsansvarig	Eon Värme Sverige AB
Projektledare	Christer Carlsson
Personal	-
Fältarbetstid	23-24 april, 2008
Undersökt sträcka	Ca 40 m
Foto filmnr	Endast digitala bilder
Fynd	ÖLM C4395
Analyser	Inga analyser
Grafik	Johan Levin
Renritning	Johan Levin
Grafisk form	Johan Levin
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2008:61 © Östergötlands länsmuseum

Bilaga 1. Plan- och profilritning

Dnr 173/08:1

1. Målfjord.
2. Sand.
3. Raseringslager med tegel och bruk.
4. Kulturlager med tegel, bruk, glas, spik etc.

kv Norrtull 22-24
Söderköpings stad och kommun, Ög
RAÅ 14
Plan- och profilritning
Skala 1:20
Dnr 173/08
2008-04-24 Christer Carlsson
Renritning Johan Levin

Bilaga 2. Fyndlista

Invnr	Subnr	Ant	Sakord	Klassif 1	Klassif 2	Spec.ben.	Mtrl 1	Tekn. 1
C4395	01	1	Oidentifierat	-	-	Yngre svartgods	BI:1	Tummat
C4395	02	1	Kärl	Trebensgryta	Buk	Yngre rödgods	BII:4	Drejat
C4395	03	1	Oidentifierat	-	-		Sandsten	
C4395	04	1	Kärl	Trebensgryta	Buk	Yngre rödgods	BII:4	Drejat
C4395	05	1	Kärl	-	Buk	Yngre rödgods	BII:4	Drejat
C4395	06	1	Oidentifierat	-	-		Kopparleg.	Klippt
C4395	07	1	Märla	-	-		Järn	Smitt
C4395	08	1	Kärl	-	Mynning	Stengods	CII:1	Drejat
C4395	09	1	Kärl	-	Buk	Yngre svartgods	BI:1	Drejat
C4395	10	1	Oidentifierbart	-	-		Sandsten	Hugget

Längd	Bredd	Höjd	Diam	Vikt	Fragment	Ruta	Anmärkning
86	42	11	0	45,1	F	Schakt 1	Ovanligt tjockt gods, avstruket på både in- och utsida.
47	47	6,5	0	20,3	F	Schakt 1	Klarglaserat.
0	0	0	36	43,1	K	Schakt 2	Svallad sten. Leksak?
48	62	10	0	29,7	F	Schakt 2	Dekorativa drejsspår. Grön glasyr.
30	35	5	0	7	F	Schakt 2	Sekundärbränt.
76	43	0,5	0	8,3	F	Schakt 2	
49	37	8	0	25,9	K	Schakt 2	
37	45	3	0	7,7	F	Schakt 2	Dekorativa drejsspår.
29	46	5	0	9,6	F	Schakt 2	
320	285	130	0	-	F	Schakt 2	Kvarnsten?

Östergötlands länsmuseum utförde under perioden 23- 24 april 2008 en arkeologisk förundersökning inom kv Norrtull 22-24 i Söderköping. Förundersökningen utfördes i samband med schaktningar för installation av fjärrvärme. Totalt grävdes två schakt med maskin vilka var ca 30 respektive 10 m långa. Båda schakten var 0,9 m breda och grävdes ned till ett djup av 0,6 m.

Vid förundersökningen påträffades under den påförda matjorden och sanden kulturlager från perioden ca 1600- 1900, men endast en anläggning i form av en syllstensrad. Syllstensraden hade sannolikt burit upp den västra väggen i ett hus från 1600-talet, vilket hade sin östvägg under nuvarande Breda gränd i öster. Ett mindre fyndmaterial tillvaratogs vid undersökningstillfället.